

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО**

УДК 342.95

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.08>

Альона Сергіївна Бахаєва,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра поліцейської діяльності

та публічного адміністрування (викладач);

 <https://orcid.org/0000-0002-6498-2213>,

e-mail: alyonabahaeva@gmail.com

**ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ,
ВЧИНЕНОМУ ДІТЬМИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ**

Проаналізовано положення нормативно-правових актів, присвячених заходам протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми. Установлено ключові проблеми реалізації таких заходів і запропоновано шляхи їх вирішення. Розкрито зміст процедур здійснення профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми домашнього насильства, в аспекті взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Ключові слова: домашнє насильство, ювенальна превенція, дитина-кривдник, терміновий заборонний припис, вікові обмеження, жертва.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Наразі тема домашнього насильства є одною з найбільш обговорюваних. За статистикою найчастіше від домашнього насильства потерпають жінки, діти та люди похилого віку, але зустрічаються випадки, коли кривдником у родині є дитина. З ухваленням 7 грудня 2017 р. Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон) було усунуто низку прогалин, що стосувалися проблем, пов'язаних із попередженням домашнього насильства, але разом із тим це призвело до виникнення нових питань щодо застосування нововведень у практичній діяльності. Зокрема, це стосується діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому неповнолітніми, які не досягли шістнадцятирічного віку, що може ставати на заваді ефективному запобіганню його проявам у майбутньому.

Стан дослідження проблеми

Дослідженням питань, пов'язаних із запобіганням і протидією домашньому насильству, займалися науковці та фахівці не лише у галузі юриспруденції (О. М. Бандурка, К. Б. Левченко, М. М. Легенька), але і в інших сферах, таких як психологія, соціологія та педагогіка (Т. Я. Сафонова, О. М. Савчук, В. М. Шахрай, І. А. Фурманов та інші). Незважаючи на широку цікавість науковців до цієї суттєвої проблеми, наразі виникає низка питань щодо заходів, спрямованих на запобігання вчиненню домашнього насильства саме дітьми. Слід констатувати, що проблема вчинення домашнього насильства особами віком до 16 років в Україні є недостатньо вивченою та потребує подальшого дослідження.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення проблемних аспектів профілактичної діяльності поліції, спрямованої на запобігання вчиненню домашнього насильства дітьми. Для досягнення мети було виконано такі *завдання*: визначено сутність поняття «дитина-кривдник», проаналізовано положення нормативно-правових актів, що регламентують застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству; сформульовано пропозиції щодо вирішення проблемних питань, пов'язаних із винесенням термінового заборонного припису стосовно кривдника.

Наукова новизна дослідження

Наголошено на важливості законодавчого регулювання вікових обмежень щодо винесення термінового заборонного припису стосовно дітей, які вчинили домашнє насильство, а також на недоцільності притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) батьків тих дітей, які не досягли віку адміністративної відповідальності¹.

Виклад основного матеріалу

У сучасному суспільстві агресивна поведінка людей, на жаль, стає нормою життя. Науковці зазначають, що агресією є мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві [1, с. 202]. Прояви агресії притаманні не лише дорослим, а й дітям, що є одним із чинників учинення ними протиправних дій, зокрема домашнього насильства.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, що вчиняються

---

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 18.12.2020).

в сім'ї чи в межах місця проживання, або між родичами, або між колишніми чи теперішніми членами подружжя, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчиненням таких діянь¹.

Науковці виокремлюють такі п'ять типів домашнього насильства: 1) насильство між членами подружжя; 2) насильство між батьками і неповнолітніми дітьми, де у ролі кривдника можуть виступати як мати, так і батько; 3) насильство між дорослими дітьми та батьками; 4) насильство між дітьми в одній родині; 5) насильство між іншими членами сім'ї (між тещею або тестем і зятем, свекром або свекрухою і невісткою, онуками та дідусем або бабусею тощо) [2, с. 234].

На нашу думку, вчинення насильницьких дій дитиною над батьками чи особами, які їх замінюють, також доречно віднести до окремого типу домашнього насильства у зв'язку з тим, що в такому випадку суб'єктом правопорушення виступатиме дитина, а не повнолітня особа.

Дитина може вчиняти домашнє насильство у будь-якій із зазначених у Законі формі, а саме психологічній, економічній, фізичній та сексуальній, причому найбільш розповсюдженими з них є перші три.

Психологічне насильство стосовно батьків може виявлятися у вигляді погроз завдати каліцтва як собі, так і батькам або іншим членам родини, в тому числі тваринам, приниження батьків, утечі з дому або завідомого позбавлення батьків інформації про місце перебування дитини, безпідставних систематичних докорів щодо неналежного виконання батьківських обов'язків, провокування конфліктних ситуацій тощо. Фізичне насильство може мати вигляд активних дій, як-то: умисне нанесення побоїв, штовхання, кусання, щипання, кидання речей у батьків тощо. Економічним насильством може бути викрадення грошей, продаж родинного майна або вимагання придбати речі, на які батькам не вистачає коштів, при цьому може також учинятися і психологічне насильство у формі погроз, наприклад утекти з дому, якщо дитина не отримає бажаного. Вищевикладене свідчить про те, що діти можуть вчиняти домашнє насильство у будь-якій формі, частіш за все з метою отримання контролю та влади над батьками, що само по собі також є проявом домашнього насильства.

---

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 18.12.2020).

Цікавою є думка науковців Великобританії, які поряд із фізичним, психологічним, економічним та сексуальним домашнім насильством виділяють ще одну його форму – жорстоке поводження та насильство підлітків над батьками (*adolescent to parent violence and abuse*, далі – APVA¹). Зараз зарубіжна наукова спільнота здійснює масштабні дослідження цього питання з метою закріплення визначення APVA на законодавчому рівні².

Зараз у нашій країні здійснюються активні заходи, спрямовані на протидію домашньому насильству, жертвами якого є переважно жінки та діти, при цьому оминається увагою таке явище, як вчинення дітьми насильницьких дій над батьками, про що свідчить відсутність статистичних даних про такі правопорушення. Це може обумовлюватися тим, що батьки, як правило, не хочуть надавати розголосу таким ситуаціям, боячись осуду за нездатність виховати дитину, того, що через звернення за допомогою можуть остаточно втратити довіру дитини, чи того, що саме вони нестимуть юридичну відповідальність за вчинення їхніми дітьми протиправних дій, від яких вони самі ж і потерпають.

У п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону дається визначення поняття «дитина-кривдник» – це особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі³. Зазначене визначення містить у собі два терміни: «дитина» та «кривдник». Розглянемо кожен з них окремо.

Правова дефініція поняття «дитина» трактується як «особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше»⁴. У міжнародному законодавстві дитиною визнається людська істота, яка не досягла віку вісімнадцяти років⁵. У Сімейному кодексі України зазначено, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», неповнолітньою вважається дитина віком 14–18 років, а малолітньою – до досягнення чотирнадцятирічного віку⁶.

---

¹ Information guide: adolescent to parent violence and abuse (APVA). URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/732573/APVA.pdf (дата звернення: 18.12.2020).

² Там само.

³ Там само.

⁴ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 18.12.2020).

⁵ Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 18.12.2020).

⁶ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.12.2020).

У Словнику української мови зазначено, що кривдником є той, хто робить комусь кривду¹. Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону кривдником є особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

Із поданого у Законі визначення випливає, що законодавство не встановило вікових обмежень щодо надання дитині статусу «кривдник», окрім того, що вона має бути молодшою за вісімнадцять років. Законодавча неврегульованість зазначеного питання призводить до суттєвих ускладнень під час здійснення працівниками поліції профілактичної діяльності, спрямованої на попередження випадків домашнього насильства, вчиненого дітьми до досягнення ними віку адміністративної відповідальності. Логічно припустити, що таку категорію дітей підрозділам ювенальної превенції теж варто брати на профілактичний облік, але наразі підставами взяття ними дитини-кривдника на профілактичний облік є матеріали, що підтверджують факт учинення нею домашнього насильства, такі як копія термінового заборонного чи обмежувального припису та рішення суду щодо адміністративного провадження за ст. 173-2 КУпАП².

До адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства дитина може бути притягнута з шістнадцятирічного віку. Якщо таке правопорушення вчиняє дитина віком від 14 до 16 років, поліцейський складає протокол про адміністративне правопорушення за ч. 3 ст. 184 КУпАП стосовно одного з батьків або особи, яка їх замінює. Окрім цього, працівник поліції за заявою жертви або за власною ініціативою, керуючись результатами оцінювання ризиків учинення домашнього насильства, уповноважений виносити терміновий заборонний припис (надалі – ТЗП) строком до 10 діб³. Слід зазначити, що законодавець не встановлює вік, з якого можна виносити ТЗП. Єдине обмеження щодо винесення ТЗП стосовно дітей міститься у положеннях с. 25 Закону, а саме заборона застосовувати такі заходи ТЗП, як зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а також заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи, якщо кривдником є особа, яка на день винесення припису не досягла

---

¹ Кривдник // Словник української мови : сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/kryvduyk> (дата звернення: 18.12.2020).

² Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18> (дата звернення: 18.12.2020).

³ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 18.12.2020).

вісімнадцятирічного віку та має спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою¹. Отже, дитині-кривднику будь-якого віку чинне законодавство України не дозволяє виносити ТЗП у вигляді такого заходу, як «заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою» [3, с. 77–78]. З одного боку, дієвість такого заходу є досить сумнівною, але з іншого – це підстава взяття дитини будь-якого віку, яка вчинила домашнє насильство, на профілактичний облік підрозділом ювенальної превенції з метою проведення індивідуальної профілактики, що у перспективі сприятиме зниженню ризику повторного вчинення правопорушень.

На практиці спостерігається інша ситуація: працівники практичних підрозділів Національної поліції України не виносять ТЗП стосовно неповнолітніх, які не досягли шістнадцятирічного віку та вчинили домашнє насильство над батьками чи особами, які їх замінюють. На нашу думку, це обумовлено низкою суперечливих моментів. Невиконання ТЗП особою, щодо якої його було винесено, є підставою притягнення її до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП², що у разі вчинення насильства дитиною, яка не досягла шістнадцятирічного віку, є неможливим. Тому постає питання: чи дійсно законодавець не встановлює вікові обмеження щодо винесення ТЗП стосовно дитини-кривдника або це є неврегульованим моментом законодавства? Вищевикладене свідчить про необхідність установлення на законодавчому рівні віку, з якого можна виносити ТЗП.

Крім цього, суттєвою помилкою поліцейських є складання протоколів про адміністративне правопорушення за ч. 3 ст. 184 КУпАП стосовно батьків (або осіб, які їх замінюють) у випадках, коли саме вони і є жертвами домашнього насильства. Особливо гостро це питання постає, коли дитина-кривдник виховується у неповній родині. Із положень чинного законодавства випливає, що у випадках вчинення домашнього насильства дітьми, які не досягли шістнадцятирічного віку, притягати до адміністративної відповідальності необхідно одного з батьків дитини-кривдника або його законного представника. Таке вирішення питання є недопустимим, коли йдеться про вчинення домашнього насильства у неповній родині, де саме мати/батько або особа, яка їх замінює, і є безпосередньою жертвою, оскільки це суперечить принципам юридичної відповідальності, а саме законності, гуманності та верховенства права.

Так, наприклад, 8 листопада 2019 р. працівники поліції Бахмутського відділу поліції Головного управління Національної поліції в

---

¹ Там само.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 18.12.2020).

Донецькій області склали протокол про адміністративне правопорушення за ч. 3 ст. 184 КУпАП стосовно матері неповнолітнього (на момент учинення правопорушення він не досяг віку адміністративної відповідальності), який вчинив домашнє насильство, а саме під час сварки використовував щодо матері нецензурну лайку. Постановою Дзержинського міського суду Донецької області від 16 грудня 2019 р. жінка була звільнена від адміністративної відповідальності у зв'язку з тим, що адміністративна справа була закрита за відсутністю складу адміністративного правопорушення¹.

Профілактична діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, не може бути ефективною без належної взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. У разі виявлення фактів учинення домашнього насильства дитиною органи Національної поліції зобов'язані протягом однієї доби за допомогою засобів телефонного зв'язку або електронної пошти проінформувати про такі випадки відповідну службу у справах дітей, яка, у свою чергу, має ухвалити рішення щодо взяття на облік дитини-кривдника². Крім цього, служба у справах дітей уповноважена ухвалювати рішення щодо тимчасового влаштування дитини-кривдника до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, притулку для дітей служби у справах дітей чи в інші установи для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створено належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб. Також у разі неможливості проживання дитини-кривдника зі своїми батьками або іншими законними представниками органи опіки та піклування можуть ухвалити рішення щодо влаштування такої дитини в сім'ю патронатного вихователя³.

З аналізу чинного законодавства, спрямованого на запобігання та протидію домашньому насильству, можна дійти висновку, що поліцейські в разі отримання інформації про дитину-кривдника, яка не

---

¹ Постанова Дзержинського міського суду Донецької обл. від 16.12.2019 : справа № 225/7833/19, провадження № 3/225/2059/2019 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86342799> (дата звернення: 18.12.2020).

² Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-п> (дата звернення: 18.12.2020).

³ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 18.12.2020).

досягла віку адміністративної відповідальності та вчинила домашнє насильство над батьками, мають досить обмежений алгоритм дій: 1) припинити правопорушення; 2) зібрати первинний матеріал; 3) повідомити відповідну службу у справах дітей у телефонному режимі або електронною поштою; 4) ухвалити рішення щодо закриття справи про адміністративне правопорушення у зв'язку з недосягненням особою віку адміністративної відповідальності, але в такому випадку підстав взяття дитини-кривдника на профілактичний облік підрозділом ювенальної превенції немає, що може породжувати негативні наслідки у вигляді повторюваності вчинення протиправних дій у майбутньому.

Висновки

Законодавче встановлення віку, з якого поліцейський має право виносити ТЗП, дозволить ухвалювати обґрунтовані рішення щодо поставлення або, навпаки, невзяття на профілактичний облік підрозділами ювенальної превенції дитини-кривдника, яка не досягла віку адміністративної відповідальності та вчинила домашнє насильство над батьками, що у подальшому впливатиме на визначення суб'єкта, який здійснюватиме індивідуальну профілактику.

Список бібліографічних посилань: 1. Пасічніченко А. В., Ковалевська Н. В. Дитяча агресивність: прояви та причини. *Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців початкової і дошкільної освіти*. 2016. Вип. 3. С. 200–209. 2. Юрків Я. І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2013. Вип. 27. С. 234–237. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/1910> (дата звернення: 18.12.2020). 3. Бахаєва А. С. Щодо питання винесення термінового заборонного припису // *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 77–78.

Надійшла до редколегії 22.12.2020

Bakhaieva A. S. Measures of Counteracting Domestic Violence Committed by Children: Problematic Aspects

The problem of domestic violence is quite urgent in our country. Domestic violence is a heavy burden both for the victim and for society in the whole. Typically, the most vulnerable family members who suffer from domestic violence are women, children and the elderly, and the perpetrators are most often men. But a child can also commit domestic violence, as evidenced by the legal definition of the term of "a child-abuser". However, this phenomenon is insufficiently studied and is rarely discussed by Ukrainian scholars.

The purpose of this article is to study measures to combat domestic violence committed by children by analyzing the current legislation of Ukraine in the field of preventing and combating domestic violence and gender-based violence.

The author has analyzed the definition of the term of “a child-abuser” enshrined in the law. On this basis it has been concluded that a child of any age can be an abuser. It has been established that children most often commit domestic violence in psychological, physical and economic forms.

The emphasis has been placed on the inexpediency of bringing parents or persons replacing them to administrative liability under Part 3 of the Art. 184 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses in cases, when their child, who has not reached the age of administrative liability, is the offender, and his victim is a father (mother) or a person who replaces them.

The author has analyzed the algorithm of actions, according to which the police now act in case of detection of facts of domestic violence by a child under the age of sixteen.

It has been found out that the legislation does not set the age from which such a special measure to combat domestic violence is allowed to be taken as an urgent prohibition, which is the basis for taking a child-abuser for preventive registration by juvenile prevention units. It has been noted that the settlement of this issue will allow us to make informed decisions on the registration or non-registration of a child-abuser who has not reached the age of sixteen and has committed domestic violence against parents, which will further affect the determination of the subject of individual prevention.

Key words: domestic violence, juvenile prevention, a child-aggressor, terminal prohibitory prescription, age limits, a victim.

